

УДК 336.2

JEL H73

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2026-12-12>**Крючкова Н.М.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3790-4399>

Nataliia Kriuchkova

Odesa I.I. Mechnikov National University

Чуркіна І.Є.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та інновацій,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3922-6648>

Iryna Churkina

Odesa I.I. Mechnikov National University

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

THE EFFECTIVENESS OF FISCAL DECENTRALISATION AS A COMPONENT OF THE PUBLIC FINANCE SYSTEM IN TIMES OF TRANSFORMATION

Анотація. У статті досліджено ефективність фіскальної децентралізації як складової системи публічних фінансів України в умовах соціально-економічних трансформацій. Розкрито етапи реалізації реформи децентралізації у 2014–2024 рр. та охарактеризовано її вплив на посилення фінансової спроможності територіальних громад, формування стабільної дохідної бази місцевих бюджетів і підвищення якості надання публічних послуг. Проаналізовано механізми розподілу податкових надходжень і міжбюджетних трансфертів, а також наслідки пандемії COVID-19 і повномасштабної війни, що спричинили тенденції вимушеної фіскальної централізації та зростання залежності громад від державної підтримки. Обґрунтовано необхідність відновлення фіскальної рівноваги в повоєнний період, зміцнення власних доходів громад, удосконалення бюджетного вирівнювання та підвищення інституційної спроможності місцевого самоврядування.

Ключові слова: децентралізація, фіскальна децентралізація, публічні фінанси, місцеві бюджети, міжбюджетні трансферти, фінансова спроможність громад, бюджетне вирівнювання.

Abstract. Introduction. Fiscal decentralization is considered a crucial element of the public finance system, as it strengthens local self-government, enhances financial autonomy of territorial communities, and improves the quality of public services. In Ukraine, the decentralization reform launched in 2014 became one of the most significant institutional transformations, aimed at redistributing fiscal powers and resources between central and local levels. However, the effectiveness of this reform has been challenged by deep socio-economic shocks, including the COVID-19 pandemic and the full-scale war, which have triggered forced fiscal centralization, weakened local revenue capacity, and increased dependence on intergovernmental transfers.

Purpose. The purpose of the article is to assess the effectiveness of fiscal decentralization as a component of Ukraine's public finance system under transformation conditions and to justify practical directions for improving interbudgetary relations in the post-crisis and post-war period. **Methods.** The research utilised a systematic approach, which allowed fiscal decentralisation to be considered as a complex element of public finances in conjunction with the state's budgetary policy and the financial capacity of local communities. **Methods** of analysis and synthesis were used to generalise the theoretical provisions and practical results of budget reform; a comparative method was used to assess the peculiarities of local budget functioning at different stages of reform (2015–2019, 2020–2021, 2022–2024); structural-dynamic analysis was used to identify changes in the distribution of revenues and transfers between the state and local budgets. The generalisation method was also used to formulate recommendations for improving the effectiveness of fiscal decentralisation in the post-war period. **Results.** The research confirms that during the first phase (2015–2019) fiscal decentralization significantly increased the share of local budgets in the consolidated budget, expanded communities' own revenue sources, and improved local development opportunities. The second phase (2020–2021) demonstrated that pandemic-related restrictions caused revenue losses and partial centralization of expenditures, revealing vulnerability due to high dependence on personal income tax (PIT). The third phase (2022–2024) was characterized by wartime fiscal centralization, particularly through the reallocation of military PIT to the state budget, which led to a decline in local budget capacity and reduced fiscal autonomy. The study highlights risks of long-term imbalance in multi-level governance caused by the critical reduction of local financial resources. **Conclusion.** The article substantiates that restoring fiscal balance after the war requires a structured "roadmap" for returning to decentralization principles. Key proposals include gradual re-expansion of local revenue bases (including partial return of military PIT or compensatory instruments), strengthening local

tax authority, ensuring symmetry between transferred responsibilities and financial resources, revising equalization formulas considering war-related demographic shifts and infrastructure losses, and enhancing institutional capacity and transparency of local financial management through digital tools and public control mechanisms.

Keywords: *decentralization, fiscal decentralization, public finance system, local budgets, intergovernmental transfers, financial capacity of communities, fiscal equalization.*

Постановка проблеми. В умовах глибоких соціально-економічних трансформацій та реформування системи публічних фінансів особливої актуальності набуває питання підвищення ефективності фіскальної децентралізації як інструменту забезпечення фінансової спроможності територіальних громад і збалансування регіонального розвитку. Фіскальна децентралізація передбачає перерозподіл бюджетних повноважень між центральними та місцевими органами влади, зміцнення доходної бази місцевих бюджетів, посилення відповідальності органів місцевого самоврядування за управління бюджетними ресурсами та підвищення якості надання публічних послуг. Попри позитивні зрушення, досягнуті внаслідок реалізації децентралізаційних реформ, залишається низка невирішених проблем, пов'язаних із нерівномірністю фінансової забезпеченості територій, залежністю місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів, обмеженістю власних доходних джерел громад, а також неузгодженістю механізмів бюджетного вирівнювання з реальними потребами регіонального розвитку. Додатковим викликом виступає необхідність адаптації бюджетної системи до кризових явищ, зокрема військових, демографічних і структурних змін в економіці, які впливають на стабільність бюджетних надходжень і якість фінансового планування на місцях. У зв'язку з цим постає потреба у комплексному дослідженні ефективності фіскальної децентралізації як складової системи публічних фінансів в умовах трансформацій, визначенні ключових чинників, що впливають на результативність перерозподілу фінансових ресурсів, та обґрунтуванні напрямів удосконалення бюджетно-податкових інструментів для забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів і підвищення якості публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи з 2016 року в царині економічної науки з'явилися численні праці, присвячені загальним та окремим питанням процесів децентралізації в Україні, зокрема особлива увага авторами приділяється аспектам фінансової, фіскальної децентралізації. Так, наприклад, О. Мельник, В. Кондратюк визначають основні виклики, що виникають у процесі децентралізації, зокрема питання фінансової самодостатності громад, прозорості управління коштами, ефективності податкової політики та регіонального розвитку [1]. Т. Пономарьова та М. Комлева досліджують показники досягнення цілей фіскальної децентралізації через зміни в структурі перерозподілу податків між місцевими та державним бюджетами [2]. Окремі автори аналізують можливості активізації внутрішнього потенціалу, застосування механізмів нарощування доходної бази, забезпечення оптимального використання ресурсів громад та їх стабільного економічного розвитку [3]. На особливу увагу заслуговують дослідження ролі та ефективності фіскальної децентралізації в умовах повоєнного відновлення, зокрема О. Гриценко, В. Халавчук у своїй праці розглядають фіскальну децентралізацію як

фактор подолання соціально-економічних дисбалансів у післявоєнний період, акцентуючи на необхідності державної підтримки регіонів з низькою фінансовою спроможністю для запобігання загостренню регіональної нерівності [4]. Л. Алексеєнко, М. Дмитришин, М. Новіцький доводять, що в умовах глобальних фінансових трансформацій економічна влада та її інститути потребують запровадження дворівневої моделі міжбюджетних відносин для усунення фінансових дисбалансів, підвищення прозорості і максимального наближення публічних послуг до населення [5]. Низка авторів досліджують практики країн-членів ЄС задля використання найкращого досвіду в процесах підвищення ефективності фіскальної децентралізації в Україні. Наприклад, оцінку рівня децентралізації в царині доходів і податкової автономії в країнах-членах ЄС та Україні як важливих пріоритетів забезпечення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, а також визначення шляхів розвитку місцевих фінансів у середньостроковій перспективі здійснено А. Вдовічен, А. Чорновол, І. Мустецюю, Ю. Табенською, Т. Томнюк [6]. Р. Обухов досліджує теоретичні та прикладні аспекти формування і функціонування фінансово спроможних територіальних громад в державах-членах ЄС [7]. О. Мельник, В. Красноноженко та Т. Нестерчук визначають вплив децентралізації на формування та використання місцевих бюджетів України, обґрунтовуючи, що децентралізація має дієві наслідки у формуванні ефективного майбутнього розвитку громад, та визначено необхідність адаптації бюджетної системи до нових вимог і завдань розвитку держави [8]. К.Тростяньська, О.Цюпа, В.Дмитровська в своїй праці досліджують вплив фінансової децентралізації на економічне зростання територіальних громад, де визначають основні тенденції та наслідки фінансової децентралізації для економічного зростання міських громад в Україні [9].

Метою статті є оцінювання ефективності фіскальної децентралізації як складової системи публічних фінансів України в умовах соціально-економічних трансформацій, визначення ключових тенденцій і проблем її реалізації в період 2014–2024 рр., а також обґрунтування напрямів удосконалення механізмів формування доходної бази місцевих бюджетів, міжбюджетних трансфертів і бюджетного вирівнювання з урахуванням викликів пандемії COVID-19 та повномасштабної війни.

Методи дослідження. В процесі дослідження використано системний підхід, що дозволив розглянути фіскальну децентралізацію як комплексний елемент публічних фінансів у взаємозв'язку з бюджетною політикою держави та фінансовою спроможністю територіальних громад. Застосовано методи аналізу і синтезу для узагальнення теоретичних положень та практичних результатів бюджетної реформи; порівняльний метод – для оцінювання особливостей функціонування місцевих бюджетів на різних етапах реформу-

вання (2015–2019 рр., 2020–2021 рр., 2022–2024 рр.); структурно-динамічний аналіз – для виявлення змін у розподілі доходів і трансфертів між державним та місцевими бюджетами. Також використано метод узагальнення для формування рекомендацій щодо підвищення ефективності фіскальної децентралізації в повоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фіскальна децентралізація спрямована на створення ефективного і відповідального місцевого самоврядування, здатного самостійно надавати якісні публічні послуги на всій території країни. Досягнення цієї мети передбачає передачу значної частки фінансових ресурсів та повноважень від центрального уряду громадам, забезпечення їх бюджетної автономії та стимулювання місцевого розвитку. Важливою умовою було також укрупнення базових адміністративно-територіальних одиниць задля формування спроможних громад, які мають достатній економічний потенціал. Ці засади закладені в Концепції реформування місцевого самоврядування, затвердженій урядом у квітні 2014 р. [10], і надалі конкретизовані в змінах до Бюджетного та Податкового кодексів України [11; 12].

У 2014–2015 рр. було започатковано правову базу децентралізації, внесено зміни до бюджетного законодавства, прийнято Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [13]. З 2015 р. стартував процес добровільного об'єднання громад (створення ОТГ), які отримували прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Перший етап (2015–2019) – формування основ децентралізації – характеризувався стрімким збільшенням ресурсів місцевих бюджетів і їх ролі у зведеному бюджеті країни. Другий етап припав на 2020–2021 рр., коли пандемія COVID-19 дещо загальмувала реформу та внесла корективи у бюджетні відносини (окремі повноваження і видатки було централізовано для оптимізації фінансів в умовах кризи). Третій етап розпочався 2022 р. з початком повномасштабної війни – період вимушеної фіскальної централізації, коли значна частина ресурсів перерозподіляється на потреби оборони, що вплинуло на баланс між державним і місцевими бюджетами. Попри виклики, реформа адміністративно-територіального устрою була доведена до кінця: у 2020 р. сформовано новий поділ – 1469 укрупнених громад та 136 нових районів, що стало підґрунтям для подальшого розвитку фіскальної децентралізації [14].

В результаті реформ Україна запровадила систему розподілу доходів, що надала громадам стабільні джерела надходжень. З 2015–2016 рр. місцеві бюджети отримують закріплені частки загальнонаціональних податків. Зокрема, до бюджетів об'єднаних територіальних громад спрямовується 60% податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), 100% плати за землю та інших податків на майно, 100% єдиного податку (спрощений податок з малого бізнесу), 5% акцизу з роздрібною торгівлі підакцизними товарами (алкоголь, тютюн, пальне), податок на прибуток підприємств комунальної власності, адміністративні збори тощо [14]. Натомість доходи від основних загальнодержавних податків (ПДВ, податок на прибуток підприємств, акциз із виробництва пального тощо) надходять до державного бюджету. Такий розподіл податкових надходжень забезпечує громадам власну доходну базу. Крім того,

місцеві бюджети отримують міжбюджетні трансферти – освітню та медичну субвенції на делеговані державою видатки (школи, охорона здоров'я), базову дотацію для вирівнювання фіскальної спроможності бідніших громад, додаткові субвенції на розвиток інфраструктури тощо. Важливим механізмом став Фонд регіонального розвитку та цільові субвенції: приміром, у 2016 р. уряд виділив 1,0 млрд. грн. інфраструктурної субвенції новоствореним ОТГ, а у 2018 р. її обсяг зріс до 1,9 млрд грн [14] – ці кошти громади спрямовували на ремонти доріг, шкіл, амбулаторій та інші місцеві проекти розвитку. Після об'єднання громади набули права самостійно планувати бюджети, незалежно від прийняття Держбюджету, що підвищило автономність місцевого планування. Загалом, за перші роки децентралізації була сформована система бюджетного вирівнювання та стимулів: багатші громади віддають реверсну дотацію, а слабші отримують базову дотацію, що забезпечує більш-менш рівні можливості надання послуг на всій території країни.

Реформа децентралізації реалізовувалася в Україні на тлі зовнішніх та внутрішніх потрясінь, які випробували на міцність нову систему публічних фінансів. Розглянемо три ключові фактори впливу: економічні кризи, політичні зміни та війна.

Економічні трансформації і кризи. Після економічної рецесії 2014–2015 рр., спричиненої війною на Донбасі та анексією Криму, у 2016–2019 рр. Україна повернулася до зростання, що сприятливо позначилося і на доходах бюджетів. Саме зростання ВВП та детінізація економіки (завдяки покращенню податкового адміністрування) стали одним із чинників успіху фіскальної децентралізації у ті роки – місцеві бюджети перевищували дохідні плани і отримували додаткові ресурси. Однак наприкінці 2019 – початку 2020 р. почалося нове випробування – пандемія COVID-19, що викликала різке уповільнення економіки (реальний ВВП України впав на 4% у 2020 р.) [15]. Карантинні обмеження та спад ділової активності призвели до недоотримання податків. За підсумками I кварталу 2020 р. доходи місцевих бюджетів зменшилися на 16,6% порівняно з аналогічним періодом 2019 [14]. Найбільше постраждали надходження від податку на прибуток, місцевих зборів, а також акцизів – через падіння споживання. Держава у відповідь запровадила податкові стимули, які теж скоротили доходи громад (наприклад, на час карантину в 2020 р. тимчасово звільнялися від сплати податку на землю та нерухомість деякі платники, вводилися податкові канікули для малого бізнесу). Ці рішення підтримали бізнес, але знизили місцеві доходи, залежні від цих податків. Для пом'якшення удару центральний уряд передбачив COVID-субвенції та додаткові дотації місцевим бюджетам, однак загалом у 2020 р. темпи фінансової децентралізації призупинилися. Попри це, слід відзначити: структурні зміни 2020 р. (вилучення соціальних виплат з місцевих бюджетів) були радше політичним рішенням, ніж прямим наслідком кризи, і мали двоякий ефект. З одного боку, громади позбулися витрат, не властивих місцевому самоврядуванню, що підвищило «чисту» фінансову автономію. З іншого – загальний обсяг ресурсів, якими вони оперують, зменшився, впала частка місцевих бюджетів у зведеному (з 50% до 41% за I кв. 2020 р.) [15]. Економічне відновлення 2021 р. (ВВП +3,4%) дозволило частково

надолужити втрати: надходження місцевих бюджетів знову зросли, і децентралізація наблизилась до довоєнного рівня (частка місцевих доходів 35% у 2021 р.) [15]. Проте накопичені дисбаланси – значна залежність від ПДФО та слабка диверсифікація дохідних джерел – зробили систему вразливою до наступного потрясіння, яким стала війна.

Політичні зміни. У 2019 р. в Україні відбулася зміна центральної влади після президентських та парламентських виборів. Новий уряд формально продовжив курс на децентралізацію, завершивши до 2020 р. об'єднання громад і ліквідацію старих районів. Важливим кроком мало стати закріплення результатів реформи у Конституції – зокрема, введення інституту префектів замість державних адміністрацій і розподіл повноважень між рівнями влади. Відповідний законопроект був підготовлений і навіть ухвалений у першому читанні ще в 2015–2017 рр., проте надалі його реалізацію загальмували політичні дискусії, а потім і війна. В цілому, політичний курс 2014–2021 рр. був сприятливим для децентралізації – реформа мала широку підтримку населення та вважалася однією з найуспішніших. Однак із 2021 р. відчувався певний спротив окремих центральних відомств та політиків поглибленню автономії регіонів. Це проявилось у спробах переглянути формули вирівнювання на користь центру, більш жорсткому контролю за місцевими фінансами, а також в рішеннях воєнного часу (про них – далі). Таким чином, політичні трансформації останніх років створили неоднозначний фон: з одного боку, реформа рухалася вперед, з іншого – накопичувалися ризики згорання деяких її досягнень під тиском центральної влади.

Вплив повномасштабної війни. Російська агресія, що перейшла у стадію повномасштабної війни в лютому 2022 року, стала безпрецедентним викликом для публічних фінансів України. Бюджетні пріоритети різко змістилися на оборону – вже у 2023 р. видатки на національну безпеку і оборону досягли 50–60% від усіх видатків зведеного бюджету [14; 15]. Для мобілізації ресурсів держава вдалася до концентрації доходів: було ухвалено рішення, що суттєво змінило традиційний розподіл ПДФО між рівнями, – а саме, податок з доходів військовослужбовців (військовий ПДФО) централізували до державного бюджету. Раніше, до 2022 р. зарплати військових оподатковувались ПДФО і, як і для інших працівників, 60% цього податку зараховувалось за місцем дислокації військової частини до місцевого бюджету. У прифронтових чи гарнізонних громадах це стали величезні суми, оскільки чисельність ЗСУ зросла в рази. З середини 2022 р. уряд спершу тимчасово, а згодом і на 2023–2024 роки законодавчо закріпив вилучення всього ПДФО з грошового забезпечення військових до державного бюджету. Як наслідок, громади втратили один із найбільш динамічних доходів. У 2024 році до держбюджету надійшло 326,1 млрд грн ПДФО (в основному завдяки військовому компоненту), тоді як місцеві бюджети отримали лише 257,5 млрд грн цього податку [15]. Для порівняння, раніше місцеве самоврядування акумулювало більшу частину ПДФО – понад 60% – і цей податок становив до двох третин доходів громад [14]. Таким чином, війна змінила пропорції на користь центру, позбавивши громади значної частки їх стабільного ресурсу. Окрім ПДФО, війна підірвала й інші місцеві доходи: через бойові дії, окупацію та

руйнування впала база оподаткування майном (нерухомість, земля) – багато об'єктів знищено або люди не можуть користуватися своїм майном, тому не платять за нього податок. У 2022 р. було прийнято норми про звільнення від плати за землю та податку на нерухомість на територіях, де ведуться бойові дії або які окуповані. Це правильно з точки зору підтримки громадян, але такі пільги скоротили надходження навіть у відносно безпечних регіонах. Багато підприємств зупинили діяльність або скоротили виробництво, відповідно зменшилися місцеві податки (єдиний податок, туристичний збір тощо). Попри ці негаразди, слід відзначити відносну стійкість місцевих бюджетів до шоків: податкові доходи падали менше, ніж можна було очікувати, і навіть виявилися стійкішими, ніж трансферти. За 2022–2023 рр. власні доходи громад скоротилися не критично, а деякі податки (єдиний, акциз) у 2023–2024 рр. показали відновлення [14]. Це пояснюється адаптацією бізнесу до війни та активною допомогою міжнародних партнерів економіці загалом. Утім, структура публічних фінансів трансформувалася кардинально: державний бюджет перетворився на головний акумулятор ресурсів, включно з міжнародною допомогою (майже 100% грантів від донорів проходить через центральний уряд), тоді як частка місцевих бюджетів стала мінімальною за всю історію незалежної України. Експерти застерігають, що падіння питомої ваги місцевих фінансів до 15% створює загрозу дисбалансу в системі влади [14; 15]. Якщо громади будуть хронічно недофінансовані, вони не зможуть якісно виконувати свої повноваження, що підриває сам сенс децентралізації. Показово, що попри війну місцева влада залишається на передовій надання послуг (розміщення ВПО, ремонт пошкоджень, підтримка комунальних підприємств тощо), але фінансується значно гірше. Війна також ускладнила демократичні процеси: місцеві вибори 2020 р. відбулися успішно, сформувавши нову основу самоврядування, але чергові вибори 2022–2023 рр. були відтерміновані через воєнний стан. Відтак громади діють у складних умовах – з одного боку, повинні реагувати на безпрецедентні виклики, з іншого – їх фінансова автономія тимчасово обмежена необхідністю централізації ресурсів задля виживання країни. У підсумку, воєнні трансформації суттєво загальмували і навіть відкинули назад досягнення фінансової децентралізації. Це вимушений крок, але він потребує усвідомлених дій після завершення війни, аби повернути систему на шлях збалансованого розвитку (детальні пропозиції – у висновках).

На підставі вищевикладеного, пропонуємо наступні рекомендації щодо вдосконалення системи фіскальної децентралізації в Україні:

1. Відновлення фіскальної рівноваги після війни. Необхідно розробити «дорожню карту» повернення до фіскальної децентралізації у повоєнний період. По мірі зниження оборонних видатків слід поступово збільшувати частку доходів, що закріплюються за місцевими бюджетами, відповідно до переданих повноважень. Зокрема, доцільно буде повернути громадам принаймні частину військового ПДФО (як тільки дозволять бюджетні можливості) або замінити його еквівалентною за обсягом новою субвенцією для громад, які втратили значні ресурси. Цей крок важливий для відновлення їхнього фінансового потенціалу. Також

необхідно відкоригувати міжбюджетні трансферти: збільшити інвестиційні субвенції на відбудову інфраструктури, але водночас стимулювати громади нарощувати й власні доходи.

2. Зміцнення власної доходної бази громад. Виходячи з європейського досвіду [6; 7], варто розширити податкові повноваження місцевого самоврядування. Один із варіантів – запровадити місцевий акциз або податок (скажімо, туристичний збір у курортних містах, муніципальний податок з продажу в великих містах тощо) і дозволити громадам встановлювати його ставку самостійно. Можна розглянути можливість введення місцевих надбавок до загальнонаціональних податків (наприклад, до податку на доходи фізосіб) у межах невеликого коридору. Це збільшить мотивацію місцевої влади розвивати бізнес і залучати мешканців, адже частина додаткових надходжень прямо залежатиме від їхніх рішень. Паралельно слід упорядкувати існуючі місцеві податки: розширити базу оподаткування нерухомості (після інвентаризації пошкодженого і зруйнованого майна), переглянути граничні ставки плати за землю і майно, які не переглядалися кілька років. Цифровізація кадастрів та реєстрів підвищить збір цих податків. Такі кроки зменшать залежність громад від трансфертів і повернуть тренд на фінансову самодостатність.

3. Забезпечення відповідності ресурсів переданим повноваженням. Треба впровадити на практиці принцип, схожий до шведського: якщо держава покладає на громаду нове завдання, воно має бути профінансоване. Це вимагатиме змін до Бюджетного кодексу – запровадження механізму автоматичної індексації освітньої та медичної субвенцій відповідно до реальних витрат, а також заборони передавати на місця функції без визначення джерел їх оплати. Варто провести аудит чинного розподілу видатків між рівнями бюджету: можливо, частину функцій, що нині фінансуються центральним бюджетом, доцільно децентралізувати разом з відповідними доходами (наприклад, обслуговування локальних доріг чи певних соціальних програм краще залишити на рівні області чи громади, але надати їм для цього ресурс). Одночасно, функції, які занадто дрібні для громад, можна передати на рівень району чи області – із створенням механізму співфінансування громадами. Головне – досягти фіскальної симетрії: щоб ні державний, ні місцеві бюджети не були перевантажені невластивими видатками чи доходами.

4. Удосконалення системи вирівнювання та трансфертів. Рекомендовано переглянути формули базової дотації з урахуванням воєнних руйнувань та демографічних змін. Наприклад, громади, які прийняли багато ВПО, потребують тимчасово більшої підтримки. Також після війни, ймовірно, виникне потреба в окремій субвенції на відбудову – її варто розподіляти прозоро, за критеріями пошкоджень і проектною спроможністю громад, у співпраці з міжнародними донорами. Польський досвід показує, що централізоване фінансування

освіти та охорони здоров'я через субвенції ефективно, якщо обсяг субвенції адекватний – тому слід домогтися повного покриття базових потреб цими трансфертами (з урахуванням підвищення зарплат тощо). У довгостроковій перспективі варто спрощувати трансферти: можливо, об'єднати деякі субвенції, надаючи громадам більшу гнучкість у витрачаннях (наприклад, зробити єдину блок-дотацію на освіту і культуру, як у деяких країнах). Вирівнювання між громадами має залишатися, але його форму можна вдосконалити, наприклад, запровадивши показники оцінки якості послуг – щоб стимулювати не лише нарощувати доходи, а й ефективно їх використовувати.

5. Інституційний розвиток і прозорість. Не менш важливим є підвищення інституційної спроможності місцевих фінансових органів. Потрібно продовжити навчальні програми для бухгалтерів, фінансистів громад, впроваджувати сучасні IT-рішення для управління бюджетом (багато громад вже використовують систему "Open Budget" [16], це слід розширити). Варто зміцнити державний нагляд за дотриманням бюджетного законодавства на місцях – повернутися до ідеї створення корпусу префектів після війни. Префекти (або аналогічні представники держави) могли б контролювати законність рішень місцевих рад без втручання у їх автономію. Це додало б впевненості у цілісності країни навіть при широкій автономії регіонів. Також слід стимулювати громадський контроль: публікувати детальні звіти про бюджети, залучати жителів до обговорення місцевих фінансових пріоритетів (бюджет участі, громадські слухання). Прозорість витрат підвищить довіру до місцевої влади і реформи загалом.

Висновки. Таким чином, фіскальна децентралізація суттєво підвищила ефективність та спроможність публічних фінансів на місцевому рівні України. Частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті зросла до історичного максимуму біля 50%, власні доходи громад збільшилися в кілька разів, а залежність від трансфертів зменшилася. Громади отримали ресурси для розвитку і почали їх активно використовувати. Цей період можна вважати успішним прикладом децентралізації у постсоціалістичній країні. Проте економічні потрясіння (пандемія) та особливо воєнні дії суттєво загальмували або частково звернули досягнутий прогрес. З 2020 р. спостерігається централізація фінансових ресурсів: станом на 2024 р. частка місцевих бюджетів впала до критично низьких 15–20%, що загрожує втратою збалансованості системи багаторівневого врядування. Така ситуація є вимушеною відповіддю на воєнний час – держава концентрує кошти для оборони і виживання. Водночас довготривале збереження подібної тенденції несе ризики: послаблення мотивації місцевої влади, зниження якості послуг на місцях, зростання недовіри громадян до реформи. Тому надзвичайно важливо вже зараз планувати поступове повернення до децентралізаційної траєкторії по мірі стабілізації ситуації.

Бібліографічний список:

1. Мельник О. П., Кондратюк В. В. Роль фінансової децентралізації в розвитку місцевих громад України. *Ірпінський юридичний часопис*. 2025. Вип. 2 (19). С. 22–32. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.2\(19\).2025.22-32](https://doi.org/10.33244/2617-4154.2(19).2025.22-32)
2. Пономарьова Т. В., Комлева М. А. Огляд фіскальної децентралізації в розрізі податків місцевих і державного бюджетів України. *Бізнес Інформ*. 2021. № 1. С. 251–257. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-251-257>

3. Когут Ю. М., Ковач-Румп Г. Л. Фінансова децентралізація в Україні та її вплив на формування місцевих бюджетів: досягнення і недоліки. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. URL: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9261> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.9.75>
4. Грищенко О., Халавчук В. Фіскальна децентралізація як фактор подолання соціально-економічних дисбалансів в післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2025. Випуск № 75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-82>.
5. Алексєнко Л., Дмитришин М., Новицький М. Інституційні механізми децентралізації економічної влади в умовах глобальних фінансових трансформацій: теоретико-прикладні аспекти. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 4. С. 226–230. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-4-44>
6. Вдовічен А., Чорновол А., Мустєца І., Табєнська Ю., Томнюк Т. Фіскальна децентралізація й місцеві фінанси в Україні та країнах-членах ЄС. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 3(56). С. 86–96. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.3.56.2024.4390>
7. Обухов Р. Фінансова спроможність територіальних громад у державах-членах ЄС. *Економіка та суспільство*. 2025. № 75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-13>
8. Мельник О. І., Красноноженко В. О., Нестерчук Т. В. Вплив децентралізації на формування та використання місцевих бюджетів України. *Modern Economics*. 2025. № 50 (2025). С. 113–118. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V50\(2025\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V50(2025)-15)
9. Тростянська К., Цюпа О., Дмитровська В. Фінансова децентралізація та її вплив на економічне зростання територіальних громад. *Академічні візії*. 2024. Випуск 33. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13344064>
10. Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження КМУ № 333-р від 01.04.2014 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/247190087>
11. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України». *Відомості Верховної Ради України*, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210-18#Text>
12. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи». *Відомості Верховної Ради України*, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>
13. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». *Відомості Верховної Ради України*, 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
14. Офіційний портал Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/>
15. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>
16. Державний веб-портал бюджету для громадян “Open Budget”. URL: openbudget.gov.ua

References:

1. Melnyk O. P., Kondratiuk V. V. (2025) Rol finansovoi detsentralizatsii v rozvytku mistsevykh hromad Ukrainy [The role of financial decentralisation in the development of local communities in Ukraine]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys – Irpin Legal Journal*, vol. 2 (19), pp. 22–32. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.2\(19\).2025.22-32](https://doi.org/10.33244/2617-4154.2(19).2025.22-32)
2. Ponomarova T. V., Komlieva M. A. (2021). Ohliad fiskalnoi detsentralizatsii v rozrizi podatkov mistsevykh i derzhavnoho biudzheta Ukrainy [Overview of fiscal decentralisation in terms of local and state budget taxes in Ukraine]. *Biznes Inform – Business Inform*, № 1, pp. 251–257. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-251-257>
3. Kohut Yu. M., Kovach-Rump H. L. (2021). Finansova detsentralizatsiia v Ukraini ta yii vplyv na formuvannia mistsevykh biudzheta: dosiahnennia i nedoliki [Financial decentralisation in Ukraine and its impact on local budget formation: achievements and shortcomings]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, № 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9261> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.9.75>
4. Hrytsenko O., Khalavchuk V. (2025). Fiskalna detsentralizatsiia yak faktor podolannia sotsialno-ekonomichnykh dysbalansiv v pislivoiennnyi period [Fiscal decentralisation as a factor in overcoming socio-economic imbalances in the post-war period]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, № 75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-82>
5. Alekseienco L., Dmytryshyn M., Novitskyi M. (2025). Instytutsiini mekhanizmy detsentralizatsii ekonomichnoi vlady v umovakh hlobalnykh finansovykh transformatsii: teoretiko-prykladni aspekty [Institutional mechanisms for decentralising economic power in the context of global financial transformations: theoretical and practical aspects]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, vol. 10, № 4, pp. 226–230. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-4-44>
6. Vdovichen A., Chornovol A., Mustetsa I., Tabenska Yu., Tomniuk T. (2024). Fiskalna detsentralizatsiia y mistsevi finansy v Ukraini ta krainakh-chlenakh YeS [Fiscal decentralisation and local finances in Ukraine and EU member states]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice – Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, № 3(56). pp. 86–96. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.3.56.2024.4390>
7. Obukhov R. (2025). Finansova spromozhnist terytorialnykh hromad u derzhavakh-chlenakh YeS [Financial capacity of local authorities in EU Member States]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, № 75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-13>
8. Melnyk O. I., Krasnonozhenko V. O., Nesterchuk T. V. (2025). Vplyv detsentralizatsii na formuvannia ta vykorystannia mistsevykh biudzheta Ukrainy [The impact of decentralisation on the formation and use of local budgets in Ukraine]. *Modern Economics – Modern Economics*, № 50 (2025), pp. 113–118. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V50\(2025\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V50(2025)-15)
9. Trostianska K., Tsiupa O., Dmytrovska V. (2024). Finansova detsentralizatsiia ta yii vplyv na ekonomichne zrostannia terytorialnykh hromad [Financial decentralisation and its impact on the economic growth of local communities]. *Akademichni vizii – Academic visions*, vol. 33. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13344064>
10. Kontseptsiu reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini. Rozporiadzhennia KМУ № 333-r vid 01.04.2014 r [Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 333-r dated 01.04.2014]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/247190087>
11. Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do Biudzhethooho kodeksu Ukrainy”. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2014 [Law of Ukraine “On Amendments to the Budget Code of Ukraine”. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 2014]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210-18#Text>
12. Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do Podatkovooho kodeksu Ukrainy ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo podatkovoi reformy”. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2014 [Law of Ukraine “On Amendments to the Tax Code of Ukraine and

Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Tax Reform”. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 2014]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>

13. Zakon Ukrainy “Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad”. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2015 [Law of Ukraine “On Voluntary Association of Territorial Communities”. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 2015]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

14. Ofitsiyni portal Detsentralizatsiia [Official portal Decentralisation]. Available at: <https://decentralization.ua/>

15. Ofitsiyni veb-sait Ministerstva finansiv Ukrainy [Official website of the Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <http://www.minfin.gov.ua>

16. Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian “Open Budget” [State web portal of the budget for citizens “Open Budget”]. Available at: openbudget.gov.ua

Дата надходження статті: 12.01.2026

Дата прийняття статті: 10.02.2026

Дата публікації статті: 02.03.2026